

da mevcuttur. Eser yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *Şerh-i Elgâz-ı Râğıb Paşa*. Koca Râğıb Paşa'nın "ع" harfi üzerine söylemiş olduğu 147 lugaz ve bilmeceyi kısaca şerheden on varaklık bir eserdir. Dili secili olan risâle, daha çok Arap asıllı Türk alfabesi üzerinde yapılan söz oyunlarına dayanmaktadır. Eserin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (TY, nr. 3566). 3. *Lâyihalar*. İzzet Molla'nın doğrudan doğruya devlet yönetimiyle ilgili düşüncelerinin yer aldığı iki önemli lâyihası vardır. Bunların ilki II. Mahmud'un isteği üzerine kaleme alınmış olup eyalet defterlerinin tevzii müfettişliğine tayin edilmesi dolayısıyla Osmanlı eyaletlerinin geliri gider işleriyle ilgili bazı tesisatlarını ve görüşlerini ihtiva eder. On iki bölümden meydana gelen lâyihada sırasıyla Meclis-i Şûrâ'nın tertibi, devlet hizmetinde bulunanlara aylık verilmesi, götürü usulü vergilendirme, ticarete narh uygulama, sefere çıkarken alınan mühimmatın düzenlenmesi, madenlerin ihracı, ticaretin teşviki, tasarruf tedbirlerinin uygulanması, vezirlerin gelirleriyle ilmiye sınıfının tanzimi ve tedrisatın düzenlenmesi konusunda ileri sürülen fikirler yer almaktadır. Lâyihanın nüshaları Türk Tarih Kurumu ile (Yazmalar, IV, nr. 556), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 9670) kütüphanelerinde bulunmaktadır. İkinci lâyiha 1828 yılında Rusya'ya savaş ilânı aleyhinde hazırlanmıştır. Burada İzzet Molla, Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki durumuyla o günkü şartlar altında savaşa girmenin sakıncalarını anlatmaktadır. Onun Sivas'a sürülmesine sebep olan lâyiha, Âkif ve Mehmed Said Pertev paşaların reddiyeleri ve Tayyazâde Ahmed Atâ Bey'in mütalaalarıyla birlikte Atâ Bey tarafından yayımlanmıştır (Tarih, III, 116-117, 275-294).

BİBLİYOGRAFYA :

Fatîm, *Tezkire*, s. 288; Tayyazâde Atâ Bey, *Tarih*, İstanbul 1293, III, 116-117, 255-294; Ziyâ Paşa, *Mukaddime-i Harâbât*, İstanbul 1311, s. 80; Cevdet, *Tarih*, XII, 58; Lutfî, *Tarih*, I, 266; Gibb, *HOP*, IV, 304-322; İsmail Hikmet [Ertaylan], *Türk Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1925, I, 5-14; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1339, s. 39-47; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 723-746; Fevziye Abdullah Tansel, "Keçecizâde İzzet Molla", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 131-151; a.m.f., "İzzet Molla", *İA*, V/2, s. 1264-1267; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956, s. 54-60; Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, s. 590-596; Yahya Kemal, *Siyasi Hikâyeler*, İstanbul 1968, s. 1-15, 96-98; Z. Vesela, "İzzet Molla, Keçecizâde", *Dictionary of Oriental Literatures* (ed. J. Becka), London 1974,

III, 90; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1979, II, 774, 835-836; İsmail Ünver, "İzzet Molla", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1985, VIII, 116-128; İbrahim Bülbül, *Keçecizâde İzzet Molla*, Ankara 1989, s. 6-45; G. Rosen, "Eine Kaşide von İzzet Molla", *ZDMG*, II (1857), s. 312-316; Said, "Devhatü'l-mehâmîd fi tercemeti'l-vâlid", *TOEM*, sy. 37 (1332), s. 1-22; Reşad Fuad [Keçecizâde], "Keçecizâde İzzet Molla", a.e., sy. 41 (1332), s. 285-297; İhsan Sungu, "Mahmud II.nin İzzet Molla ve Asâkir-i Mansûre Hakkında Bir Hattı", *TV*, I/3 (1941), s. 162-183; Ömer Asım Aksoy, "Mihnetkeşan mı, Mihnet-i Keşan mı?", *TDL*, V/51 (1956), s. 148-149; a.m.f., "Mihnet Tartışması", a.e., V/53 (1956), s. 285-287; Aydın Oy, "Mihnetkeşan'da 150 Yıl Önceki Tekirdağ", *TFA*, sy. 302 (1974), s. 7079-7081; Sadık Kemal Tural, "Mihnet-i Keşan'ın Yenileşme Terahimizdeki Yeri", *TK*, sy. 163 (1976), s. 430-445, 446-451; Abdülkadir Özcan, "Keçeci-zade İzzet Molla ve II. Mahmud'a Bir Kasidesi", *TDA*, sy. 21 (1982), s. 177-186; Osman Kavalcı, "Gülşen-i Aşk'ta Sembolik Karakterler", *AÜİFD*, sy. 9 (1990), s. 345-353 (aynı makale: *TDA*, sy. 66 [1990], s. 135-142); T. Menzel, "İzzet Molla", *EI* (İng.), IV, 571; Fahir İz, "İzzet Molla", *EI²* (İng.), IV, 295-296; Harun Tolasa, "İzzet Molla, Keçecizâde", *TDEA*, V, 46-48; Necdet Sakaoğlu, "Keçecizâdelere", *DBİst.A*, IV, 514-516; İskender Pala, "İzzet Molla (Keçecizade)", a.e., IV, 314.

NAÇI OKÇU

İZZET PAŞA, Ahmed (1864-1937)

Osmanlı sadrazamı.

Manastır'a bağlı Görice sancağının Naslic kasabasında doğdu. Babası, Arnavutluk'un tanınmış ailelerinden birine mensup olan Naslic âyanı Timur Bey'in oğlu eski mutasarrıflardan Haydar Bey'dir. Ahmed İzzet Kuleli Askerî Lisesi'ni (1881), Harp Okulu'nu (1884) ve Erkân-ı Harbiye'yi (1887) bitirdikten sonra kurmay yüzbaşı olarak orduya katıldı. 1889'da kolağası oldu, iki yıl sonra staj için Almanya'ya gönderildi. Buradaki başarısından dolayı Alman imparatorunun teveccühünü kazandı. Yurda dönmesinin (1894) ardından İstanbul, Suriye, Filistin ve Sofya'da çeşitli görevlerde bulundu. 1897 Osmanlı-Yunan harbi sırasında Dömeke ve Çatalca muharebeleri planlarının hazırlanmasında büyük emeği geçti. Başarılı hizmetlerine rağmen II. Abdülhamid'in iltifatına mazhar olamadı. Hatta padişaha jurnal edildi, sorgulamasında suçsuzluğu anlaşılacak serbest bırakıldığı halde bir müddet sonra Şam'da görev verilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. 1901'de Suriye'ye yaptığı seyahat sırasında kendisini gören ve henüz yarbay rütbesinde kalmasına üzülen Alman İmparatoru II. Wil-

helm'in padişah nezdindeki teşebbüsü neticesinde terfi ettirildi ve nişanlarla ödüllendirildi. Lübnan'da ve Hicaz'da önemli hizmetlerde bulundu. Yemen isyanını bastırmakla görevlendirildi (Ocak 1904). Üç buçuk yıl Yemen'de kaldı; Mart 1905'te mirlivalığa ve 1907'de ferikliğe yükseltildi.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a çağrılan İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye reisliğine tayin edildi (1 Ağustos 1908). Fakat Mahmud Şevket ve Goltz paşalarla aralarındaki görüş ayrılığı yüzünden Şubat 1911'de tekrar Yemen'e gönderildi. Yemen isyanını bastırdı. İmam Yahyâ ve Şeyh İdrîs ile yaptığı anlaşma sayesinde Yemen I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne sadık kaldı. Faydalı hizmetlerinden dolayı Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyye reisliği görevine ilâveten Meclis-i A'yân üyeliğine getirildi. Balkan Harbi sonlarına doğru İstanbul'a döndü ve Trakya ordusunda görev aldı. Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından kurulan kabinede Harbiye nazırı oldu. Balkan Harbi'nden sonra birinci ferikliğe terfi ettiği gibi kaydihayatla yaver-i ekremlik rütbesi ve birinci Osmânî nişanıyla taltif edildi. Yarbay Enver Bey'in (Paşa) Harbiye Nezâreti'ne getirilmek istenmesine karşı çıkarak görevinden istifa etti. Arnavutlar ülkelerinin krallık tacını Ahmed İzzet Paşa'ya sundular. Fakat İzzet Paşa, hem Arnavutluk'a hem de memleketine bir kötülük getirebilir endişesiyle bunu kabul etmedi.

I. Dünya Savaşı sırasında İkinci Ordu ve umum Kafkas orduları grup kumandanlığına getirilen Ahmed İzzet Paşa Rus ordularının ilerlemesini durdurdu. Ruslar'ın savaştan çekilmesi üzerine Talat Paşa ile birlikte Brest-Litovsk ve Bükreş konferanslarına askerî delege olarak katıldı. İttihat ve Terakkî kabinesi istifa edince (4 Ekim 1918) hükümeti kurma görevini alan Ahmed Tevfik Paşa'nın bütün gay-

Ahmed
İzzet
Paşa

retlerine rağmen hükümeti kuramayacağını bildirmesi üzerine sadâret mührü İzzet Paşa'ya verildi (14 Ekim 1918). İzzet Paşa, padişahın Damad Ferid Paşa'yı Mondros Mütarekesi'ni imzalayacak heyete başkan yapmak istemesine sert tepki gösterdi. Yirmi beş günlük sadâret sırasında Mondros Mütarekesi imzalandı (30 Ekim 1918). Önemli mevkilere ordunun en seçkin kumandanlarını tayin etti. Talat, Enver ve Cemal paşaların ülkeden kaçmaları üzerine ağır ithamlara mâruz kaldı. Bir taraftan Damad Ferid Paşa ile Meclis-i A'yân reisi Ahmed Rızâ Bey'in aleyhte çalışmaları, bir taraftan da padişahın kabinesinde bulunan İttihatçı nâzırlardan Câvid, Ali Fethi, Hayri ve Rauf beylerin uzaklaştırılmasını ısrarla istemesi üzerine Sultan Vahdeddin'i Kânûn-ı Esâsî'yi çiğnemekle suçlayarak 8 Kasım 1918'de kabinesiyle birlikte istifa etti.

Ahmed İzzet Paşa, 19 Mayıs 1919'da Damad Ferid Paşa'nın ikinci kabinesinde Vükelâ Meclisi'ne memur edilerek sandalyesiz nâzır oldu. Ancak Kuvâ-yi Milliye'ye karşı baskıların giderek artmasına, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının tutuklanma kararına karşı çıkarak istifa etti. Ahmed Tevfik Paşa'nın üçüncü kabinesinde 22 Ekim 1920'de Dahiliye Nezâreti'ne getirildi. Tevfik Paşa hükümeti, Ankara ile İstanbul arasındaki anlaşmazlıkları halletmek üzere iki nâzırın Anadolu'ya gönderilmesini kararlaştırınca bu görev Ahmed İzzet Paşa'nın başkanlık edeceği bir heyete verildi. Aralarında Bahriye Nâzırı Sâlih Paşa'nın da bulunduğu İstanbul heyeti, 5 Aralık 1920'de Bilecik'te Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla görüştü. Heyet ertesi gün arzuları hilâfına Ankara'ya götürüldü. Birinci İnönü zaferi sırasında Ankara'da bulunan Ahmed İzzet Paşa bu galibiyet dolayısıyla karargâha gelerek umumi sevince katıldı. Üç buçuk aylık zoraki misafirlikten sonra kabineden istifa edeceklerine dair yazılı teminat alınarak Ankara'dan ayrılmalarına izin verildi. İzzet Paşa, 19 Mart 1921'de İstanbul'a gelip Ankara'da vermiş olduğu söze uyarak görevinden istifa etti. Ancak İstanbul'a dönüşünden dört ay kadar sonra Tevfik Paşa kabinesinde yeniden görev alması istendi. Durumdan Ankara'yı haberdar etmesine rağmen herhangi bir cevap alamayınca 13 Haziran 1921'de Hâriciye Nezâreti görevini kabul etti. Sâlih Paşa da tekrar Bahriye Nezâreti'ne getirildi. Her iki nâzırın Tevfik Paşa kabinesinde yeniden görev alması Ankara'yı memnun etmedi.

Hariciye Nezâreti'ne geçer geçmez Millî Mücadele'ye büyük zararları olan, daha sonra Yüzellilikler listesine konulan İstanbul Polis Müdürü Tahsin Bey'i görevinden azlederek yerine İstanbul merkez kumandanı ve aynı zamanda Millî Müdafaa Teşkilâtı Merkez Heyeti başkanı olan kardeşi Miralay Esat Bey'i getirdi.

Hariciye nâzırı olduğu sırada karşı propagandalarla Millî Hareket'in bir vatanseverlik gereği olduğunu göstermeye çalıştı. Bunda da büyük başarı sağladı. Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar Anadolu'nun yanında yer aldı. İstanbul ile Ankara'nın uzlaştırılmasına çalıştı. 22 Mart 1922'de yapılan Paris Konferansı'nda Ankara hükümetinin görüşleri doğrultusunda Millî Hareket'i savundu. Türkiye'nin istiklâl ve mevcudiyeti temin edildiği takdirde Ankara'nın barışa razı olacağını ve Anadolu ile İstanbul arasındaki anlaşmazlığı da barışın çözebileceğini söyledi. Hariciye Nezâreti'ne geçtikten sonra da Mustafa Kemal Paşa kumandasındaki kuvvetlere silâh yardımında bulunmaya devam etti. Anadolu'ya yapılan silâh sevkiyatı tamamen onun bilgisi dahilinde olmuştur. Bunun yanı sıra Anadolu'nun işine yarayacak her türlü siyasî bilginin Ankara'ya ulaştırılmasını sağladı. Öte yandan çok sayıda subay ve önemli şahsiyet onun döneminde Anadolu'ya gönderildi. I. Dünya Savaşı'nda esir düşen çok sayıda Türk askerinin vatana geri getirilmesini temin etti. Millî hâkimiyet kavramını bağımsızlığın elde edilmesinden sonra ele alınacak bir hükümet tarzı olarak gören Ahmed İzzet Paşa, Millî Mücadele'nin aynı zamanda esaret altında bulunan sultan-halifeyi kurtarmak için yapıldığına bütün samimiyetiyle inanmıştı. Fakat Ankara'nın gerçek hedefini anladıktan sonra da Anadolu'yu desteklemeye devam etti.

Sadrızam Tevfik Paşa başkanlığındaki son Osmanlı hükümetinin 4 Kasım 1922'de istifa etmesi üzerine İzzet Paşa da görevinden ayrıldı. 25 Ekim 1923'te emekliye sevk edildi. Cumhuriyet döneminde kendisine herhangi bir resmî görev verilmedi. Emeklilik hayatı geçim sıkıntısı içinde geçti. Uzun zaman sonra İstanbul Elektrik Şirketi İdare Meclisi üyeliğine tayin edilerek kendisine bir miktar maaş bağlandı. 1934'te Furgaç soyadını aldı. 31 Mart 1937'de İstanbul'da ölen Ahmed İzzet Paşa'nın cenazesi devlet töreniyle kaldırılarak Karacaahmet Şehitliği'nde kardeşi General Esat Furgaç'ın yanına defnedildi.

Ahmed İzzet Paşa askerlik, felsefe, edebiyat, tarih, fen bilimleri gibi pek çok sahada bilgi sahibiydi. Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça biliyordu. Kibar, mert ve erdem sahibi bir kişi olup herkes tarafından seviliyordu. "Harb-i Umûminin Vukû ve Ziyâında Mes'uller ve Mes'ûliyetler" adını taşıyan hâtıratı ilk defa Alman gazeteci ve yazarı Karl Klinghard tarafından Almanca'ya çevrilerek 1927 yılında basılmış, ardından İstanbul'da *Akşam* gazetesinde bir kısmı tefrika edilmiştir. Daha sonra ise tamamı yayımlanmıştır (bk. bibl.). Ayrıca *Osmanlı-Yunan Seferi: Askerî Konferanslar Serisi* (İstanbul 1325), *ed-Dîn ve'l-İlm* (Kahire 1948 [Arapça]) adlı eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, BEO, Hariciye, nr. 351986, 352410, 353872; Harbiye, nr. 294226, 345681, 346882, 349793; Genel Kurmay Başkanlığı (ATASE) Arşivi, A-1/4, klasör nr. 1369, dosya nr. 462-2-91, Fih. 1/2, 1/5, 1/15; A-1/4336, klasör nr. 1436, dosya nr. 69-209, Fih. 1-3, 24, 46, 52, 68, 69; A-1/4336, klasör nr. 1412, dosya nr. 5A-95, Fih. 1, 15, 16; A-4/6514, klasör nr. 3183, dosya nr. 21, Fih. 1-7; A-4/121, klasör nr. 328, dosya nr. H-10-61, Fih. 1-4, 21, 22, 50; A-1/15, klasör nr. 122, dosya nr. 1/29, Fih. 1, 2/1-8-11; K. Klinghard, *Die Denkwürdigkeiten des Marschalls Ahmet İzzet Pascha*, Leipzig 1927, s. 9-19, 200, 232; ayrıca bk. tür. yer.; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım* (haz. Süheyl İzzet Furgaç - Yüksel Kanar), I-II, İstanbul 1992-93; Halide Edip Adivar, *The Turkish Ordeal*, London 1928, s. 234-238; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IV, 1973-2027; Ali Fuad Erden, *Paris'ten Tih Sahrasına*, İstanbul 1949, s. 22-24; Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası* (nşr. Samih Nafiz Tansu), İstanbul 1969, s. 212-217, 241, 242, 482, 483, 503; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1969, s. 974, 980, 984; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk* (haz. Birol Emil - Melin Has-er), İstanbul 1975, II, 84-89, 105-106, 199-201, 247-248; Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımcıları*, İstanbul 1975, II, 154-175, 183-186, 206, 207, 272, 273, 409; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mâlî Kaynakları*, İstanbul 1981, s. 39; Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı)*, İstanbul 1997; *Tevhîd-i Efkâr*, sy. 3291-3292, İstanbul 3-4 Mart 1338; sy. 3328, 9 Nisan 1338; *Vakit*, sy. 350, İstanbul 14 Teşrinievvel 1334; *İkdam*, sy. 8286, İstanbul 6 Mart 1336; "Furgaç, Ahmet İzzet", *TA*, XVII, 68.

METİN AYIŞIĞI

İZZETİ MEHMED EFENDİ

(ö. 1092/1681)

Osmanlı kazaskeri, şair.

1039 (1629-30) yılında Filibe'ye bağlı Çarşnığır'da doğdu. Babası Çelebi Kadı ve Vişne Efendi lakaplarıyla tanınan Filibe Kadısı Lutfullah Efendi, dedesi Şeyhülis-